

Autor: Radim Lhoták

Mnozí z nás si kladou otázku, kde se v lidech bere touha po moci? Hrozíme se krutostí a bezohledností, s níž nás mocní olupují o naši existenci a snaží se nás podrobit své sobecké vůli. Stojí mi za úvahu, jaká je úloha moci v lidském společenství, zda je moc zlem, proti němuž je třeba bojovat rozmělněním vlády vyvolených pomocí lidově demokratických omezení, nebo je dobrem hodným podpory osvědčených vládců jako strážců spravedlivého řádu a nositelů cílevědomého směřování celé společnosti.

Nikdo asi nepochybuje o tom, že nejvyšším dobrem pro lidského jedince je být mocný sám k sobě. Člověk podrobený mocné sebevládě je šťastný, neboť nepodléhá ničemu, co není v jeho vlastní moci. Sebevládný člověk je svobodný, protože jedná podle své vůle bez ohledu na podmínky, v nichž je zasazen. Tato moudrost starých filosofů doznala vrcholu své autority v dobách nejvyššího rozkvětu Římského impéria a byla nesena mocnými duchy své doby. Patří mezi ně filosof Epiktétos, jako vzor udatné sebevlády, nebo císař Marcus Aurelius zosobňující jednoho z nejváženějších a nejušlechtilejších mocnářů helénské civilizace, který rozmnožil slávu i prosperitu světové říše Římanů.

Kosmopolis a kořeny individualismu

Je na místě si připomenout, že nová škola stoicismu uzrála v dobách vzniku velkých říší po zániku městských států, oněch dnes často skloňovaných řeckých „poleis“, v nichž občané cítili, a do značné míry i měli, přímý podíl na společném osudu obce. Co bylo dobré pro obec, bylo dobré i pro jedince a naopak. Rozmach velkých státních celků typu Imperium Romanum přesunul těžiště zájmu filosofů od polis k jednotlivému člověku, který se již necítí identickou součástí celku. Stoičtí filosofové usilují o vytvoření myšlenkové soustavy, která by měla platnost pro každé lidské individuum v rámci celého universa. Jsou tak položeny základy pozdějšího individualismu a universalismu lidských hodnot a ctností. Stoa do značné míry ovlivnila myšlení křesťanských teologů a jejich asketického pohledu na svět.

Stoické myšlení ovšem nelze ztotožňovat s askezí tak, jak byla zanesena ve

středověké křesťanské morálce a později odcizila člověka přírodě i sobě samému. Pro stoiky je přirozenost a panteistické ztotožnění Boha s přírodou nejvyšší pravdou i zákonem. Filosof imperiální doby vnímá člověka jako organickou součást celého vesmíru a namísto polis nastupuje „kosmopolis“, idea světoobčanství a universální etiky platné pro všechny. Maximou této etiky je sebevláda, stoický nadhled a klid povznesený nad všechny zotročující žádosti, touhy a vášně, ať je jejich původ v nás samotných, nebo se jimi člověka snaží zotročit libovolná vnější moc. Stoik nikdy nepodléhá svým ani cizím sklonům, které by nebyly řízeny rozumem a vůlí k autonomnímu bytí. Epiktétos učí: Chceš-li být šťasten, nikdy nepropadni touze po cizích statcích, nikdy nebuduj svoji životní cestu na něčem, co není v tvé (autonomní) moci.

Kosmopolis je novým a dosud neslychaným termínem odrážejícím stav společnosti, při němž jedinec přestal být nutně vázán na svůj původ či rodový klan. Moc jedince přestala mít kmenový kontext, přestala být živa z moci uzavřeného celku. Polis, její síla a moc, vyjadřovala sebevědomí i existenční jistotu každého jedince, občana, který na ní měl svůj podíl. Kosmopolis již takový význam nemá. Člověk se začíná odcizovat původnímu zdroji své síly. Právě ze svého napojení na polis jako zdroj existenčních jistot vnímá a čerpá attický občan vědomí vlastní moci ze síly městského státu jako celku. Je hrdý na svoji příslušnost k obci. Toto vědomí vzájemnosti má ještě blízko k typu kmenové pospolitosti, v ní člověk usiluje o zdraví a sílu celého stromu, jenž vyrůstá ze společného kmene a je živ z kořenů ponořených do rodné země prosycené krví udatných předků.

Od uctívání předků k péči o duši

Jest správné, jest pravdivé říci, že teprve s nástupem velkých státních celků a se vznikem velkých monarchií se změnilo etické nazírání člověka z etiky sociální na etiku individuální. Teprve z individualistického pojetí člověka vznikla idea všelidské světové organizace tvořící jednotu v mnohosti. Jedinec je součástí všeho lidstva a toto lidstvo je souhrnem plnohodnotných a rovnoprávných jedinců. Z této ideje vyrostl humanismus jako systém universálních a individuálně nezcizitelných lidských hodnot, práv a svobod.

Ve všech dřívějších a rudimentálně založených společenstvích měla moc význam péče o dědictví předků a těžila z pokrevního svazku. Nejvyšší důvěry požívali synové patricijských rodin coby následníci otců, kteří se zasloužili o vitalitu a úspěšnost celého kmene. Jim náležela šlechtická privilegia a rozhodující podíl na moci. Nová situace imperiálních států ztotožnila vládnoucí moc s božským posláním. Moc nabyla vyššího významu, získala posvátný rozměr, a namísto péče o kmenové dědictví se do popředí dostává péče o duši. Vzorem ideálního člověka se stal mudrc. Pouze filosof může být opravdu šťastný, protože nabyt vyššího vědění o zákonech universa. Takto osvobozující a zušlechťující účinek vědění ovšem není dostupný každému, proto za účelem vytvoření humánní společnosti musela pro zbytek populace přijít ke slovu náboženská víra jako spásný směrník, který ukazuje všem lidem cestu a dává jim jednotný duchovní obsah.

Opravdu tak všichni touží po moci?

Jak vidno, neměla moc nikdy v dějinách ve štítu sobecký prospěch těch, kdo jí užívali ke své vládě. Všechny formy zneužití moci ve smyslu chamtivosti či hromadění bohatství oligarchie byly průkazem krize moci a celkového úpadku společnosti. V tomto kontextu vyznívá nepravděpodobně pověra o nezřízené touze všech lidí po moci. Pokud má jít o moc reálnou, pozitivní a státotvornou, není příliš o co stát. Taková moc musí být chápána jako poslání, jako ctihodný úkol, protože přináší více odpovědnosti, rizika a sebezapření, než užitku z materiálních výhod. Smysluplná moc se dědí a snáší vychováním, nebo je udělena posvěcením těm, kdo jsou pro tak náročnou roli vládců věcí lidských dostatečně způsobilí. Skutečná moc je aristokratickým významenáním.

Jakkoliv je humanistická idea duchovně zralé a harmonické kosmopolis přitažlivá, reálná praxe ukazuje, že se jedná spíše o iluzi, která nemá šanci ani na přibližné prosazení bez silného a všeobjímajícího náboženství. Je příznačné, že samotný středověk trpěl nedostatky evangelizace vlastního světa natolik, že nakonec došlo ke kompromisu mezi mocí duchovní a světskou, při níž se výkonná moc svěřila do rukou šlechtických rodů a přisvojila si dědičné právo ve formě moci feudální. Je myslím možné hledat ve feudalismu jistý ústup od humanistické koncepce světoobčanství řízeného boží vůlí zpět k rudimentální úloze moci postavené na striktně aristokratickém a rodovém principu.

Úskalí humanismu a návrat k patriarchátu

Utopický charakter křesťanského humanismu se v plné nahotě zjevil po té, co moderní doba sekularizovala jeho universalistické teze a dala jim racionální základ. Základem všeho vědění se stala empirická věda. Filosofie ztratila svoji moc, protože se jí nepodařilo vtisknout principy vědecké metody, a jako taková zůstala ve stínu nežádoucí religiozity stran upadající církevní moci. S úpadkem filosofie skončila i péče o duši. Výsledkem je moderní stát, v němž moc ztratila jakýkoliv lidsky harmonizující obsah a skryla se za prázdné demokratické ideje a anonymní vládu zákonů. Takováto stínová vláda nutně vede k úpadku společnosti a k bohapustým způsobům zneužívání moci ve jménu těch nejnižších sklonů, které dokážou hýbat lidskou bytostí.

Na pozadí moderního pokroku se utvářejí kmenové archetypy pohádkově blahobytných elit, které pod vědomím vlastnictví prakticky všech významných existenčních zdrojů světa sní o druhové nadřazenosti. Jako nový lidský rod jsou schopny ponížít ostatní populaci na úroveň bezmocných otroků bez ducha a lidského zakotvení právě tím, že se těmito lidem upře rudimentální charakter a možnost sebeurčení v sociálně přirozeném společenství, jakým je rodina, rod, nebo národní pospolitost.

Po té, co historicky selhala péče o duši a na ní postavená organizace rovnoprávné a humanisticky řízené globální nadcivilizace, zbývá prostým lidem jediné: Návrat k péči o rodové dědictví a k rudimentálně patriarchální úloze moci, jejíž předpoklady máme naštěstí (jako schopnost) zapsány ve své genetické výbavě bez ohledu na všechny ideologické zmatky a manipulace moderní doby.

Odpověď na položenou otázku

Zbývá mi odpovědět na úvodní otázku: Proč lidé tolik touží po moci? Myslím, že otázka je špatně položena. Dnešní člověk je ve svém existenčním zajištění vystaven volnému trhu, v němž panuje bezohledná soutěž a konkurence. Tento trh neposkytuje žádné jistoty. Každý je vystaven riziku krachu či odpadnutí do záchytné sociální sítě, v níž ho nečeká nic radostného. Jediný způsob, jak se dlouhodobě zajistit, a to bez ohledu na ambice, jak vysoká životní úroveň by z tohoto zajištění měla vyplývat, je dosáhnout nadstandardního bohatství, urvat z trhu co nejvíce hodnot, které se dají vyvážit penězi. Dnes lidé touží po penězích, nikoliv po moci ve smyslu vlády věcí lidských. Vleče je touha po vlastnictví, tupý boj o koryta, o zdroj příjmů, o to, jak vydatný penězovod si budou moci přivlastnit. V atomizované společnosti vede takovýto boj doslova každý s každým. Moderní doba zničila existenční zakotvení člověka ve stavu, v cechu, na selském gruntu, bojuje se o kus žvance, o kariérní postavení, o úřednickou židli, o politický post, zkrátka o místo co nejvýhodnějšího příjmu peněz na živobytí. Moc je zaměňována s dobovačným rozložením sil na trhu, které v minulosti bylo dáno, a ve své expanzivě regulováno, obecně přijatým stavovským řádem. Dnes neběží o to, kdy a jak se vláda věcí tvých do tvých rukou navrátí. Moc ztratila svůj lidský rozměr. Světu vládnou peníze jako odvrácená tvář nadlidské moci.